

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, ΒΑΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

1. Ομοιογένεια και ιδιομορφίες

Σε περιόδους μεγάλων οικονομικών-κοινωνικών μετασχηματισμών, η κοινωνιολογική ανάλυση βρέθηκε πάντα μπροστά σε μια διχοστασία. Ένα μέρος των επιστημόνων τονίζουν την τάση ομοιογένειας που επιβάλλει στις διάφορες χώρες ο μετασχηματισμός· το άλλο μέρος, στέκεται περισσότερο στις ιδιομορφίες (ή στις «εξαιρέσεις») με τις οποίες εκδηλώνεται σε κάθε χώρα η γενική τάση μετασχηματισμού.¹ Αυτή η διχοστασία συνέβη σε όλους τους μεγάλους μετασχηματισμούς είτε ήταν η εκβιομηχάνιση, είτε ο εκδημοκρατισμός, είτε η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους. Συνήθως οι δύο διαφορετικές προσεγγίσεις διαδέχτηκαν η μία την άλλη στον χρόνο. Η επιμονή στην ομοιογένεια κυριαρχούσε όταν ο μετασχηματισμός ήταν εν τω γίνεσθαι ή στα πρώτα στάδια, οπότε έπρεπε να τονιστεί το νέο. Η αναζήτηση των ιδιομορφιών ήρθε συνήθως λίγο αργότερα, όταν ο μετασχηματισμός είχε εμπεδωθεί.

Οι προηγούμενες παρατηρήσεις έχουν τη σημασία τους προκειμένου να οργανώσουμε τις

σκέψεις και την οπτική μας στον μεγάλο μετασχηματισμό που πραγματοποιείται στην εποχή μας: στην *ανάδυση της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ΚτΠ)*. Όντας ακόμα στην αρχική του φάση (σίγουρα σε όλες τις χώρες πλην των ΗΠΑ), συνήθως οι δύο οπτικές επικαλύπτονται: γενικές τάσεις και ιδιομορφίες συγκεφαλαιώνονται στην ίδια οπτική. Καλό πάντως είναι, αναλυτικά έστω, να γίνετα η διάκριση, ιδίως από όσους καταστρώνουν την εθνική πολιτική και στρατηγική. Υπ' αυτό το μεθοδολογικό πρίσμα διατυπώνονται οι σκέψεις που ακολουθούν για τις ομοιομορφίες και τις ιδιομορφίες που φαίνεται να εκδηλώνει στα πρώτα βήματά της η Κοινωνία της Πληροφορίας στην Ελλάδα. Σημείο αναφοράς των σκέψεων αυτών είναι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας² το οποίο μόλις πρόσφατα άρχισε να εκτελείται και πρόκειται να αποτελέσει το κατ' εξοχήν εργαλείο με το οποίο η Ελλάδα θα προσπαθήσει να παρακολουθήσει το σύγχρονο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό μετασχηματισμό.

2. Γενικές παραδοχές και τάσεις

Το θεαματικό στοιχείο της Κοινωνίας της Πληροφορίας είναι ασφαλώς οι νέες τεχνολογίες τηλεπικοινωνιών και πληροφορικής. Ο κόσμος την ταυτίζει συνήθως με τους υπολογιστές, το internet και τα μικρά τεχνολογικά θαύματα που συναντάμε πλέον στην καθημερινή μας ζωή. Είναι προφανές ότι σε αυτά προέχει το στοιχείο της ομοιογένειας του φαινομένου. Συνήθως η υπεροχή αυτή απολυτοποιείται. Οι τεχνολογίες είναι γενικά ίδιες σε παγκόσμιο επίπεδο, ισχυρίζεται ένας καλά ριζωμένος «κοινός τόπος», σε πείσμα της κοινωνιολογίας που αντιμετώπιζε την Τεχνολογία ως κοινωνικό φαινόμενο, στο οποίο κοινωνικοί και τεχνολογικοί παράγοντες αλληλεπιδρούν. Άλλωστε οι τεχνολογίες επικοινωνίας και πληροφορίας έχουν ήδη γίνει αντικείμενο έρευνας της κοινωνιολογίας και μάλιστα εκτός του στενού κύκλου των technology studies.³ Όμως η Κοινωνία της Πληροφορίας περισσότερο από τεχνολογία είναι ακριβώς «κοινωνία». Και γι' αυτό, οι νέες τεχνολογίες τηλεπικοινωνιών και πληροφορικής είναι μόνο η μία όψη του φαινομένου – μάλιστα ως προς την επιζητούμενη εθνική στρατηγική, η πλέον δεδομένη και ανελαστική. Η άλλη όψη περιλαμβάνει την κουλτούρα της κοινωνίας, τον βαθμό εγρήγορσης της πολιτικής ηγεσίας και της δημόσιας διοίκησης για τις προοπτικές, τις δυνατότητες και τις επιπτώσεις, τη διάχυση της σχετικής «τεχνογνωσίας» στο κοινωνικό σώμα, την πρόληψη των νέων κοινωνικών προβλημάτων και ανισοτήτων που δημιουργούνται. Εδώ εμφανίζονται κυρίως οι ιδιομορφίες, οι επιτυχίες επιλογές, οι αποτυχίες ή οι καθυστερήσεις κάθε χώρας.⁴ Όταν λοιπόν μιλάμε για εθνικές πολιτικές και στρατηγική, πρέπει να έχουμε υπόψη όλες τις όψεις του θέματος.

3. Η Ελλάδα και η Κοινωνία της Πληροφορίας

Η Ελλάδα υστερεί σημαντικά στην παρακολούθηση των τεχνολογικών, θεσμικών και κοινωνικών εξελίξεων που συνοψίζονται στην έννοια της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Η ακριβής ποσοτική - στατιστική απεικόνιση αυτής της καθυστέρησης είναι επισφαλής, μεταβάλλεται γρήγορα, και τα διαθέσιμα είναι συνήθως πολύ απλουστευτικά για μια σύνθετη πραγματικότητα, όπως είναι η Κοινωνία της Πληροφορίας. Η γενική εικόνα όμως

είναι σαφής. Μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών (ή των ανεπτυγμένων χωρών γενικότερα) η Ελλάδα καταλαμβάνει κατά κανόνα την τελευταία θέση σε απόσταση από την Πορτογαλία. Αξίζει να σημειωθεί ότι και η κατάσταση στην Ευρώπη χαρακτηρίζεται από άνισες επιδόσεις με την Σκανδιναβία να κινείται γενικά σε πολύ υψηλά επίπεδα, τις κεντροευρωπαϊκές χώρες χαμηλότερα και κοντά στο μέσο όρο, ενώ γενικά υστερούν οι χώρες της Νότιας Ευρώπης. Συνολικά βεβαίως η Ευρώπη βλέπει από μακριά τις πλάτες των ΗΠΑ.

Μετά την επίτευξη του στόχου της ONE και την καθιέρωση του ευρώ, η Ελλάδα θα υποχρεωθεί να κινηθεί σε ένα εντονότερα ανταγωνιστικό περιβάλλον, ενώ επιδιώκει ταυτόχρονα την *πραγματική* αλλά και την *κοινωνική σύγκλιση*. Η επίτευξη αυτού του νέου μακροπρόθεσμου εθνικού στόχου προϋποθέτει άλματα στην ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας και καλή χρήση των χρηματοδοτήσεων από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία προκειμένου να μειωθεί η απόσταση που χωρίζει την Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Οι αφετηριακές αδυναμίες της χώρας είναι δεδομένες και αναμφίβολες. Υπάρχουν μήπως κάποια ελλειδοφόρα μηνύματα; Υπάρχουν. Πρόκειται είτε για κάποια δεδομένα ή για ορισμένες θετικές εξελίξεις που ήδη παρουσιάζονται στη χώρα μας.

1) Το πρώτο πλεονέκτημα πηγάζει από την σημερινή κατάσταση καθυστέρησης. Όταν μια οικονομία ξεκινάει από χαμηλά, απελευθερώνει συνήθως ένα «δυναμικό ανάπτυξης» που καλύπτει γρηγορότερα τα πρώτα βήματα της απόστασης. Κάτι τέτοιο φαίνεται να συμβαίνει καθώς όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι στη χώρα μας δρομολογείται μια διαδικασία επιταχυνόμενης ανάπτυξης της ΚτΠ. Εντυπωσιακή ήταν η ταχύτατη διάδοση της κινητής τηλεφωνίας. Πρόσφατα εξάλλου καταγράφεται μια επιτάχυνση της διάδοσης της σύνδεσης με το Ιντερνέτ.⁵

2) Η δυναμική αυτή εκφράζεται σε πρόσθετα πλεονεκτήματα:

- Οι ρυθμοί ανάπτυξης της αγοράς των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) είναι πολύ υψηλοί και αποτελούν πόλο έλξης για την ιδιωτική πρωτοβουλία.
- Οι επιχειρήσεις αυτού του κλάδου πραγματοποίησαν και πραγματοποιούν συγχωνεύσεις, εξαγορές, αναδιαρθρώσεις, εξειδικεύσεις και διεθνοποίηση που βελτιώνουν την κατάσταση από την πλευρά της προσφοράς. Οι διεργασίες αυτές ενισχύθηκαν από την άνθηση του χρηματιστηρίου τη διετία 1998-99. Η μετέπειτα πτώση του, όπως επίσης και η διεθνής κρίση της λεγόμενης «νέας οικονομίας» έχει εν μέρει αναστείλει αυτή τη δυναμική, αλλά μεσοπρόθεσμα δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα επιβεβαιωθεί η ανοδική τάση και θα ενισχυθεί εκμεταλλευόμενη το Γ' ΚΠΣ και τους Ολυμπιακούς του 2004.
- Η «τεχνογνωσία» της κοινωνίας σε θέματα ΤΠΕ αυξήθηκε σημαντικά τα τελευταία χρόνια, κυρίως «αυθόρμητα» (ιδιωτική χρήση), αλλά και περισσότερο οργανωμένα στο πλαίσιο μεγαλύτερων οργανισμών (τράπεζες, επιχειρήσεις, χρηματιστήριο, δημόσιο, TAXIS). Επιπλέον, μεγάλες δυνάμεις του ιδιωτικού τομέα που μπαίνουν στο χώρο τροφοδοτούν μια πληθωρική πληροφόρηση του κοινού, όπως π.χ. συμβαίνει με το Ιντερνέτ.

3) Η τρίτη κατηγορία πλεονεκτημάτων αναφέρεται στις δημόσιες πολιτικές και στους αντίστοιχους φορείς:

- Η πολιτική ηγεσία τα 3-4 τελευταία χρόνια έχει αποκτήσει μια καλύτερη συνείδηση της κρίσιμότητας του προβλήματος. Έχει αρχίσει να αντιλαμβάνεται ότι η καθυστέρηση στην ανάπτυξη της ΚτΠ θα προκαλέσει πρόσθετα προβλήματα στην ικανότητα της Ελλάδας να παρακολουθήσει την ευρωπαϊκή εξέλιξη μετά την ΟΝΕ.
- Υπάρχει ένα μεγάλο δυναμικό για την ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας, το οποίο ως τα σήμερα είναι υποβαθμισμένο και η ανάπτυξή του θα προκαλέσει πολυπλασιαστικά φαινόμενα. Πρόκειται για τον Δημόσιο Τομέα με την ευρεία έννοια (διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία, κλπ.) που όταν καλύψει την επιπλέον καθυστέρηση που τον χαρακτηρίζει θα δώσει μεγάλη ώθηση σε όλη την Κοινωνία της Πληροφορίας στη χώρα μας.
- Τα έργα πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών του Β' ΚΠΣ έχουν αναδείξει αδυναμίες σχεδιασμού και εκτέλεσης οι οποίες μπορεί να μην επαναληφθούν στο νέο ΚΠΣ. Επίσης, έχουν δημιουργήσει «πυρήνες» σχετικής τεχνογνωσίας σε αρκετούς ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς.

Με αυτές τις προϋποθέσεις είναι λογικό να αναμένουμε επιτάχυνση των ρυθμών διάδοσης των ΤΠΕ και της ΚτΠ στο άμεσο μέλλον. Το ερώτημα είναι αν η ανάπτυξη θα είναι δυναμική, παρατεταμένη διαρκής και επαρκώς ταχεία ώστε να υπερκαλύψει τους αντίστοιχους ρυθμούς άλλων χωρών της Ε.Ε. και να μειώσει το χάσμα.

4. Η εικόνα της ΚτΠ στην Ελλάδα

Τα συγκριτικά στατιστικά στοιχεία που αφορούν στην ανάπτυξη της ΚτΠ στις διάφορες χώρες είναι λίγα και ταχέως μεταβαλλόμενα. Πρόκειται συνήθως για βασικούς δείκτες διάδοσης των διαφόρων μορφών τηλεπικοινωνιών (σταθερά και κινητά τηλέφωνα), αριθμού χρηστών Η/Υ και Ιντερνέτ σε επιχειρήσεις ή νοικοκυριά, κ.τ.λ. Η συνολική εικόνα που συνάγεται για την Ελλάδα είναι ευκρινής.⁶

- Η Ελλάδα καταγράφει μια λιγότερο ή περισσότερο σημαντική καθυστέρηση σε όλους τους δείκτες, εκτός της παραδοσιακής και της κινητής τηλεφωνίας. Ταυτόχρονα όμως παρατηρείται, όπως είπαμε και μια επιτάχυνση αύξησης της διάδοσης των ΤΠΕ. Πράγματι, το 2001 ένας στους δύο Έλληνες άνω των 15 ετών κάνει χρήση κινητού, ποσοστό που προσεγγίζει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Αντίθετα, ένας στους κάνει δέκα χρήση Ιντερνέτ, ενώ ο ευρωπαϊκός μέσος όρος είναι 34,3%.⁷
- Η καθυστέρηση της χώρας μας είναι περισσότερο εμφανής στην πληροφορική παρά στις επικοινωνίες.
- Το χάσμα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο γίνεται μεγαλύτερο όσο πηγαίνουμε σε πιο εξελιγμένες τεχνολογίες και υπηρεσίες (π.χ. ISDN, email, sites), ενώ μικραίνει ή εξαφανίζεται σε απλούστερες ή «παραδοσιακές» υποδομές.
- Οι υποδομές της ΚτΠ στην Ελλάδα είναι αφ' ενός περιορισμένες αφ' ετέρου κοστίζουν ακριβότερα. Ιδιαίτερα υψηλό είναι επίσης το κόστος των υπηρεσιών. Τα δύο αυ-

τά αρνητικά στοιχεία είναι προφανώς αλληλένδετα και αλληλοενισχύονται.

- Η βασική προωθητική δύναμη της ΚτΠ τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και της ζήτησης είναι ο ιδιωτικός τομέας. Αντίθετα, ο δημόσιος τομέας υστερεί τόσο ως *προμηθευτής* ψηφιοποιημένων στοιχείων και *παροχέας* εξελιγμένων υπηρεσιών, όσο και ως *καταναλωτής*.
- Η ΚτΠ ωθείται περισσότερο από την κατανάλωση ΤΠΕ, αν και σημειώνονται πρόοδοι και από τη μεριά της παραγωγής. Η ιδιωτική κατανάλωση αποτελεί τον βασικό παράγοντα διαμόρφωσης του προφίλ της ΚτΠ που όπως ήδη αναφέρθηκε, εξασφαλίζει ευρεία διάδοση απλών υποδομών και υπηρεσιών, ενώ υστερεί σε ποιοτικά εξελιγμένες.
- Το γεγονός ότι η ΚτΠ ωθείται από την ιδιωτική κατανάλωση έχει ως επίπτωση να σημειώνονται αισθητές ανισότητες μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Συγκρινόμενο με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, το «ψηφιακό χάσμα» στην Ελλάδα σχετίζεται ιδιαίτερα με το εισόδημα και την ηλικία.⁸
- Οι επιχειρήσεις με απασχόληση άνω των 10 εργαζομένων συμβάλλουν ιδιαίτερα στη διάδοση των ΤΠΕ. Η αναλογία στη χρήση Η/Υ και Ιντερνέτ σε αυτές τις επιχειρήσεις έναντι των μικρότερων (<5 που αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία) είναι υπερδιπλάσια. Επιπλέον, η χρήση των Η/Υ που κάνουν οι μικρές επιχειρήσεις είναι περισσότερο «εσωστρεφής» και θα αφορά προφανώς την μηχανοργάνωσή τους. Πάντως, στην Ελλάδα η αναλογία χρήσης Η/Υ και Ιντερνέτ στις επιχειρήσεις έναντι των νοικοκυριών είναι μικρότερη από την αντίστοιχη στην Ε.Ε.⁹
- Τα τελευταία δύο χρόνια εμφανίζεται μια επιταχυνόμενη αύξηση των χρηστών τεχνολογιών και υπηρεσιών πληροφορικής. Η χρήση του Ιντερνέτ αυξήθηκε κατά 33% το περασμένο έτος και αναμένεται να αυξηθεί κατά 60 % το τρέχον έτος.¹⁰ Οι επιταχυνόμενοι ρυθμοί αύξησης των ΤΠΕ αναμένεται να συνεχιστούν και τα επόμενα χρόνια.

5. Προϋποθέσεις μιας εθνικής στρατηγικής

Η μορφολογία της ΚτΠ που «αυθόρμητα» αναπτύσσεται στη χώρα μας κατά τον τρόπο που πιο πάνω εκτέθηκε, αποτελεί την «πρώτη ύλη» για την διαμόρφωση της εθνικής στρατηγικής, η οποία θα εγγράψει αυτές τις τάσεις σε ένα σχεδιασμό με προσδιορισμένους στόχους και πολιτικές - ηθικές δεσμεύσεις, και επίσης θα οργανώσει αναλόγως τα διατιθέμενα μέσα. Αφετηρία όλων αυτών είναι η συνειδητοποίηση ότι η ΚτΠ δεν αφορά στην τεχνολογία, αλλά στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και του τρόπου της ζωής μας. Υπ' αυτό το πρίσμα οι μακροπρόθεσμοι στόχοι είναι ταυτόχρονα οικονομικοί, κοινωνικοί και ηθικοί. Ο σχεδιασμός και η επίτευξή τους αποτελούν πολιτικό διακύβευμα, το οποίο εντούτοις λίγο έχει απασχολήσει τα κόμματα και την πολιτική ηγεσία. Σε κάθε περίπτωση, μια στρατηγική που θέλει να βασίζεται στην αποτελεσματικότητα, τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη δεν μπορεί παρά να έχει ως μακροπρόθεσμους στόχους τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, αλλά ταυτόχρονα περισ-

σότερη ισότητα ευκαιριών και δικαιοσύνη μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων και των δύο φύλων· τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης αλλά ταυτόχρονα βελτίωση της ποιότητας ζωής και της καθημερινότητας του πολίτη, σύγχρονες κοινωνικές υπηρεσίες και αποκέντρωση.

Προς αυτούς τους σύνθετους στόχους πρέπει να διοχετευθούν οι αυθόρμητες τάσεις ανάπτυξης της ΚτΠ συνδυαζόμενες με δημόσιες πολιτικές και επιλογές που κατευθύνουν, αναπληρώνουν, εξισορροπούν και επιταχύνουν την κίνηση των δυνάμεων της αγοράς. Το μέσο πραγμάτωσης αυτής της στρατηγικής είναι προφανώς το Γ' ΚΠΣ, και στο πλαίσió του ιδιαίτερη σημασία θα έχει το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας, το οποίο προσπαθεί να μεταφράσει σε συγκεκριμένες δράσεις τους πιο πάνω γενικούς στόχους. Πέρα όμως από τις δράσεις, η επιτυχία της προσπάθειας θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την ικανότητα των *policy makers* να επισημάνουν ποιες ιδιαίτερες τάσεις της «ελληνικής περιπτώσης» μπορούν να μετατραπούν σε πλεονεκτήματα για την γρήγορη ανάπτυξη της ΚτΠ, ποια οικονομικά και κοινωνικά υποκείμενα μπορούν να συμβάλλουν ιδιαίτερα, εφ' όσον φυσικά ενεργοποιηθούν κατάλληλα.

6. Σκέψεις για τις επιλογές

μιας εθνικής πολιτικής για την ΚτΠ

Πράγματι, το μείγμα δημόσιας παρέμβασης και ιδιωτικής πρωτοβουλίας πρέπει να διαμορφωθεί λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της αναπτυσσόμενης ΚτΠ τόσο από την πλευρά της προσφοράς όσο και της κατανάλωσης.

Κατά την άποψή μας, μια αποτελεσματική εθνική στρατηγική θα κριθεί από την ικανότητά της να αξιοποιήσει πλήρως, εγκαίρως και ευφυώς τις συνέργειες που αυθόρμητα αλλά και σχεδιασμένα μπορούν να δημιουργηθούν μεταξύ του δυναμικού και εξωστρεφούς τμήματος της ελληνικής οικονομίας –της γρήγορης ψηφιοποίησης / πληροφοριοποίησης ορισμένων καθολικών προς τους πολίτες υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης– του κεντρικού ρόλου που παραδοσιακά έχει η οικογένεια στην ελληνική κοινωνία και της διάθεσής της «να ξεδεύει» για την εκπαίδευση των παιδιών – του αναγκαστικού θεσμικού εκσυγχρονισμού που επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση στη χάραξη δημόσιων πολιτικών και διοικητικών πρακτικών.

- Το εξωστρεφές και διεθνοποιημένο τμήμα της ελληνικής οικονομίας υπήρξε και συνεχίζει να είναι ο δυναμικότερος «εισαγωγέας» εκσυγχρονισμού πέρα και πάνω από το κράτος. Εξάλλου, η ανάπτυξη του καθατού κλάδου της πληροφορικής και των τεχνολογιών ανήκει προφανώς στον ιδιωτικό τομέα. Η κρατική πολιτική μπορεί να ενδυναμώσει το ρόλο που έτσι κι αλλιώς διαδραματίζει αυτό το τμήμα με ποικίλους τρόπους: την εφαρμογή και την περιφρούρηση των κανόνων του υγιούς ανταγωνισμού, την περαιτέρω εναρμόνιση του εθνικού με το ευρωπαϊκό δίκαιο, τη γενναία χρηματοδότηση της έρευνας στους σχετικούς τομείς, την απλοποίηση των διαδικασιών για την εκτέλεση έργων πληροφορικής στο Δημόσιο, όπως τέλος και την απλοποίηση των διαδικασιών σύστασης και λειτουργίας νέων εταιρειών.

- Η ψηφιοποίηση και η πληροφοριοποίηση της Δημόσιας Διοίκησης είναι ο κρίσιμος κρίκος για μια *information-led* οικονομικοκοινωνική ανάπτυξη– κρίκος που δένει την ανάπτυξη με την ποιότητα ζωής, την προσφορά με την κατανάλωση.¹¹ Προφανώς, η ΚτΠ αναπτύσσεται όταν εκτός από την τεχνολογία υπάρχει προσφορά δεδομένων χρήσιμων στον πολίτη, στον καταναλωτή, στον χρήστη. Η ύπαρξη ποικίλων ψηφιακών δεδομένων δίνει κίνητρα για την αύξηση της κατανάλωσης. Η Δημόσια Διοίκηση είναι η πιο μεγάλη δεξαμενή πληροφοριών και δεδομένων, τα οποία ο πολίτης είναι υποχρεωμένος να χρησιμοποιήσει. Γι' αυτό η ανάπτυξη των δημόσιων υποδομών και τραπεζών δεδομένων είναι βασικός μοχλός διάχυσης της ΚτΠ έστω και αν για ορισμένες από αυτές η Δημόσια Διοίκηση λειτουργεί σαν «ηλίθιος» παροχέας. Η προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην ψηφιοποίηση πληροφοριών και δοσοληψιών διοίκησης - πολίτη που έχουν σχεδόν καθολικό χαρακτήρα, που απευθύνονται στο μέγιστο δυνατό αριθμό. Η πρόταξη αυτή, κατά κανόνα αφορά στη φορολογία. Εννοείται ότι παράλληλη επιδίωξη πρέπει να είναι και η δημιουργία προηγμένων υποδομών, δικτύων και υπηρεσιών στις οποίες όπως είδαμε, η Ελλάδα υστερεί σημαντικά.

- Η επιτάχυνση της ανάπτυξης της ΚτΠ μπορεί να γίνει με πολιτικές και κίνητρα που παίρνουν υπόψη τις ιδιομορφίες που έχει εκδηλώσει η ιδιωτική κατανάλωση και χρήση ΤΠΕ στην Ελλάδα. Ως ένας χονδροειδής αλλά απλός και σημαντικός δείκτης που συνήθως χρησιμοποιείται είναι η διάδοση Η/Υ και η χρήση του Ιντερνέτ. Στην Ελλάδα συγκριτικά λίγα νοικοκυριά έχουν Η/Υ αλλά απ' αυτά πολλά έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στο Ιντερνέτ. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις (κυρίως των 10 και άνω εργαζομένων) έχουν τον κύριο όγκο των διαθέσιμων Η/Υ αλλά συγκριτικά λίγες έχουν πρόσβαση στο Ιντερνέτ. Έτσι, ενίσχυση της κατανάλωσης σημαίνει πρωτίστως ταχύτερη διάδοση των Η/Υ «στο σπίτι» και αναβάθμιση της κατανάλωσης σημαίνει κυρίως πολύμορφη και εξωστρεφή χρήση των Η/Υ από τις επιχειρήσεις.
- Ο πρώτος στόχος, η διάδοση των Η/Υ στο σπίτι, εκτός από τη μείωση του κόστους, εξαρτάται κυρίως από το σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ο οικογενειοκεντρικός χαρακτήρας της ελληνικής κοινωνίας μαζί με την παραδοσιακή προθυμία της οικογένειας να δαπανά τα αναγκαία για την μόρφωση των παιδιών είναι δύο εθνικά χαρακτηριστικά που μπορούν να συμβάλλουν στην ταχύτερη υπέρβαση αυτής της καθυστέρησης. Από τη στιγμή που συνειδητοποιήσει ότι η πληροφορική και ο Η/Υ είναι πλέον αναγκαίο εφόδιο «για το μέλλον του παιδιού», θα ξεδέψει για να το εξασφαλίσει. Από ένα σημείο και ύστερα, η συμμετοχή της οικογένειας στην ΚτΠ θα ενισχυθεί βεβαίως από το «σύνδρομο» του μιμητισμού και του καταναλωτισμού που διακρίνει κοινωνίες σαν την ελληνική. Τα προηγούμενα σημαίνουν ότι όσο καθιερώνεται η γνώση Η/Υ ως αναγκαίο τυπικό ή έστω ουσιαστικό επαγγελματικό εφόδιο, τόσο θα επιταχύνεται η διάδοση «οικιακών» Η/Υ και η επένδυση των οικογενειών σε σχετική εκπαίδευση των παιδιών

τους. Γίνεται επίσης κατανοητό ότι όσο αναγκαίος είναι ο στόχος να καλυφθούν όλα τα σχολεία με Η/Υ άλλο τόσο αναγκαία είναι μέτρα ώστε ο σχολικός Η/Υ να χρησιμοποιηθεί αμέσως και ουσιαστικά. Όπως επίσης, να ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα να καταρτιστούν τα παιδιά των ασθενέστερων τάξεων που δεν έχουν τις οικογενειακές προϋποθέσεις να εξοικειωθούν εκτός σχολείου με τις ΤΠΕ. Η γρήγορη κατάρτιση των παιδιών θα μπορούσε να έχει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα. Το παιδί θα μπορούσε να γίνει ο «πληροφορικός» της οικογένειας και να χειριστεί μέσα και τεχνογνωσία που να εξυπηρετούν το σύνολο της οικογένειας, αναπληρώνοντας την προφανή δυσκολία εξοικείωσης των «μεγάλων» με τον Η/Υ. Φυσικά, η συστηματική κατάρτιση στη χρήση Η/Υ, όπου υπάρχουν μεγάλα σύνολα ατόμων, είναι επίσης σημαντική δράση – π.χ. η επιμόρφωση των δημοσίων υπαλλήλων.

– Ο δεύτερος στόχος της διάχυσης και της αναβάθμισης της ΚτΠ στο χώρο της παραγωγής και των επιχειρήσεων (κάτω των 10 εργαζομένων) μεσοπρόθεσμα θα εξαρτηθεί από την παροχή χρήσιμων ή αναγκαίων υπηρεσιών. Το πιο απτό παράδειγμα είναι η δυνατότητα δοσοληψιών με τις ΔΟΥ χάρη στο TAXIS. Μακροπρόθεσμα, θα προστεθεί η πίεση που θα ασκήσει η διάδοση του ηλεκτρονικού εμπορίου. Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι η έγκαιρη κινητοποίηση του Δημοσίου είναι απαραίτητη προκειμένου να δημιουργήσει τις αναγκαίες υποστηρικτικές δομές για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

– Όπως σε όλους σχεδόν τους τομείς, έτσι και εδώ η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αποτελέσει τον κατ' εξοχήν μοχλό εκσυγχρονισμού της Ελλάδας και κυρίως της δημόσιας Διοίκησης. Έχει συμβάλει καθοριστικά ώστε οι πολιτικές και διοικητικές ηγεσίες να αντιληφθούν το μέγεθος του προβλήματος. Έχει προσφέρει ενιαίο πλαίσιο σχεδιασμού και εκτέλεσης πολιτικών, έχει επιβάλει θεσμικούς εκσυγχρονισμούς – πέρα βεβαίως από τους πόρους που παρέχει για την ανάπτυξη της ΚτΠ. Το Συμβούλιο Κορυφής της Λισαβώνας στις 23-24 Μαρτίου 2000 διαμόρφωσε μια στρατηγική ανάπτυξης της ευρωπαϊκής κοινωνίας της πληροφορίας με δεκαετή χρονικό ορίζοντα. Παρά τη μεγάλη καθυστέρηση που ήδη παρουσιάζεται στην εκτέλεση των σχεδιασμών, η Ελλάδα θα ωφεληθεί από την προσπάθεια της Ένωσης και από την πείρα των επιμέρους χωρών. Μεγιστοποίηση όμως της ωφέλειας προϋποθέτει την συστηματική προετοιμασία των αρμόδιων policy makers να απορροφήσουν και να μεταγγίσουν έγκαιρα την αποκτούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία.

Αυτές οι βασικές συνέργειες που πρέπει κατά την άποψή μας να προσελκύσουν την προσοχή των αρμόδιων αφορούν σε ορισμένους μόνο από τους στόχους και τις υποχρεώσεις που το Κράτος πρέπει να αναλάβει ενόψει της ανάπτυξης της ΚτΠ. Ο άλλος μεγάλος στόχος είναι η υπεράσπιση του δημοκρατικού χαρακτήρα αυτής της κοινωνίας. Δηλαδή, η φροντίδα για τις κοινωνικές τάξεις, ομάδες, γεωγραφικές περιοχές που δεν έχουν τα μέσα να ενταχθούν στη νέα πραγματικότητα με τις δικές τους και μόνο δυνάμεις. Η καθολικότητα της πρόσβασης, η φροντίδα

επιμόρφωσης σε κεντρικό αλλά και τοπικό επίπεδο, η αναδιανομή πόρων ώστε να μειωθούν οι ανισότητες εισοδημάτων, η επινόηση νέων κοινωνικών πολιτικών είναι μερικές από τις υποχρεώσεις του Δημόσιου. Το ψηφιακό χάσμα είναι μια πραγματικότητα που ήδη εκδηλώνεται και πρέπει από την αρχή να αντιμετωπιστεί γιατί αλλιώς θα διευρυνθεί επιταχυνόμενα τα επόμενα χρόνια. Το ζήτημα όμως αυτό δεν αντιμετωπίζεται τόσο στο επίπεδο των επιμέρους πολιτικών, όσο της Πολιτικής γενικά. Άρα χρειάζεται την ανάμειξη των πολιτικών κομμάτων τα οποία σήμερα καθεύδουν, και τη μεταφορά του όλου ζητήματος στη σφαίρα του δημόσιου διαλόγου με συγκεκριμένους αλλά πολιτικούς όρους. Αυτό άλλωστε είναι ένα από τα κίνητρα της συμβολής αυτής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Υπάρχει βεβαίως κάθε φορά και ένα τρίτο μέρος που αρνείται να δει τον μετασχηματισμό που πραγματοποιείται κάτω από τα μάτια του, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για φαινόμενα déjà vu.

2. Το Ε.Π. Κοινωνία της Πληροφορίας βρίσκεται στο www.infosociety.gr

3. Για τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις της πρόσφατης κοινωνιολογικής σκέψης στο ζήτημα της τεχνολογίας χρήσιμο είναι η κριτική παρουσίαση του Rammert W., «New rules of sociological method: rethinkinig technology studies», *British Journal of Sociology*, v.48, n.2, Ιούνιος 1997.

4. Η σημασία των κοινωνικών και θεσμικών παραγόντων τίθεται με μεγάλη έμφαση από ειδικούς οι οποίοι κινούνται πιο κοντά στο χώρο των επιχειρήσεων, όπως ο «γκουρού» του μάνατζμεντ Peter Drucker, ο οποίος τονίζει «η τεχνολογία της πληροφορικής θα είναι ασφαλώς σημαντική, όμως θα είναι μία από τις αρκετές σημαντικές τεχνολογίες. Το κεντρικό χαρακτηριστικό της επόμενης κοινωνίας, όπως των προηγούμενων, θα είναι νέοι θεσμοί, νέες θεωρίες, ιδεολογίες και προβλήματα». Peter Drucker, «The Next Society. A survey of the near future», *The Economist*, 3-9 Νοέμβριος 2001.

5. Έρευνα VPRC.

6. Η εικόνα αυτή τεκμηριώνεται και στο Ε.Π. της Κοινωνίας της Πληροφορίας, τα στοιχεία του οποίου φτάνουν ως το 1998 (βλ. τον δικτυακό τόπο). Τα ποσοτικά στοιχεία που στη συνέχεια παρατίθενται είναι τα τελευταία διαθέσιμα και έχουν προκύψει από πανελλαδική έρευνα που πραγματοποίησε η VPRC τον Ιούνιο-Ιούλιο 2001 για λογαριασμό του Εθνικού Δικτύου Έρευνας και Τεχνολογίας (ΕΔΕΤ), φορέα εποπτευόμενου από το Υπουργείο Ανάπτυξης. Η έρευνα έγινε σε πανελλαδικό δείγμα 6.095 ατόμων άνω των 15 ετών. Οι συγκρίσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζονται κυρίως στην αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιεί το Eurobarometer (η τελευταία τον Ιούνιο 2001) για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για συγκριτικά στοιχεία σε επίπεδο Ε.Ε. βλ. επίσης τις ιστορικές σειρές στο www.Europa.eu.int/information@society.

7. Έρευνα VPRS, ό.π.

8. Το «ψηφιακό χάσμα» στη χρήση του Ιντερνέτ μεταξύ ανώτερης και κατώτερης εισοδηματικής κατηγορίας είναι 337% στην Ελλάδα και 112% στην Ε.Ε., ενώ μεταξύ των νέων (19-24 ετών) και των ηλικιωμένων (>55 ετών) είναι 242% στην Ελλάδα και 141% στην Ε.Ε. Βλ. Έρευνα VPRC όπου το ψηφιακό χάσμα μετράται ως η διαφορά των λόγων κάθε κατηγορίας με τον μέσο όρο χρήσης.

9. Έρευνα VPRC

10. Έρευνα VPRC

11. Final policy report of the high - level experts group, *Building the European Information Society for us all*, 1997.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ-ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΓΓΟΝΑΣ*

ΜΟΛΙΣ στα πολύ πρόσφατα χρόνια τείνει να γίνει αντιληπτός στη χώρα μας ο ρόλος της καινοτομίας, των νέων τεχνολογιών, της έρευνας και της ανάπτυξης στην οικονομική πρόοδο. Η διαπίστωση ότι για την επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης χρειαζόμαστε ένα οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον που επιβραβεύει την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα, διαπίστωση που έχει εκφραστεί από τα πιο επίσημα χείλη (Κ. Σημίτης, ΔΕΘ, 3-9-2000), τείνει να γίνει πλέον συνείδηση σε μεγάλα στρώματα της κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά, ελάχιστα έχει γίνει αντικείμενο συζήτησης και κατανόησης αυτή καθ' εαυτή η καινοτομία. Πώς επιτυγχάνεται; Πώς και με ποια μέσα υποστηρίζεται και προωθείται; Ποια είναι τα εμπόδια που στέκονται στο δρόμο της; Όμως δίχως αυτή την κατανόηση δύσκολα θα επιτύχουμε τους επιδιωκόμενους στόχους της πραγματικής σύγκλισης.

Προχωρώντας την συζήτηση ένα βήμα παραπέρα σκοπεύω σε ό,τι ακολουθεί να υποστηρίξω τις εξής δύο θέσεις: